

УДК 159.923.32

І. І. Приходько

С. А. Волошко

К. Ю. Гунбін

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Проведено аналіз існуючих методик оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців сил сектору безпеки і оборони України у різних умовах виконання службових (бойових) завдань. Доведено, що є різні підходи до визначення категоріального апарату морально-психологічного стану особового складу та розходження в його оцінюванні. Розглянуто можливість прогнозування морально-психологічного стану військовослужбовців Національної гвардії України.

Ключові слова: морально-психологічний стан, оцінювання, служба (бойова) діяльність, військовослужбовці.

Постановка проблеми. Службово-бойова діяльність (СБД) військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) пов'язана з виконанням завдань підвищеної небезпеки та складності, вона відбувається переважно у складних й екстремальних умовах і вимагає від особового складу: успішного виконання професійних функцій, налаштованості на перемогу, на переборення тягот, незгод, труднощів різноманітного характеру, змобілізованості, мужності, рішучості, психологічної готовності та витривалості, миттєвого реагування на небезпеку тощо [11]. Однак унаслідок впливу професійного стресу, фізичних і психічних навантажень, хронічної перевтоми, ненормованого робочого дня військовослужбовці НГУ часто перебувають у пригніченому морально-психологічному стані (МПС), який знижує або унеможливує результативність виконання ними службово-бойових завдань (СБЗ).

Подібні умови виконання СБЗ характеризуються негативним впливом на психіку людини широкого спектра несприятливих, дискомфортних і загрожуючих факторів, що утворюють високий рівень професійного стресу. Отже, військовослужбовці НГУ, які виконують СБЗ, не тільки наражаються на фізичну загрозу (особистому здоров'ю, життю), а й зазнають значного ризику виникнення стресових станів, нервово-психічних розладів і психічної дезадаптації. Останні нерідко стають безпосередніми причинами зривів у професійній діяльності, втрати або значного зниження працездатності, міжособистісних

конфліктів, порушень дисципліни, зловживання алкоголем та інших негативних явищ.

Таким чином, стабільний позитивний МПС військовослужбовців є запорукою успішності виконання СБЗ. Отже, оцінювання морально-психологічного стану особового складу НГУ під час виконання СБЗ у складних або екстремальних умовах є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні у Збройних Силах України (ЗСУ) та НГУ для оцінки МПС особового складу застосовується низка методів та методик. До їх числа можна віднести такі основні методики: оцінювання МПС під час бою з визначенням рівня готовності військовослужбовців до ведення бойових дій (Г. А. Давидов) [8]; оцінювання МПС особового складу військового підрозділу (взводу, роти) у мирний та воєнний час (М. Й. Варій) [2]; оцінювання МПС особового складу військ (сил) на підставі кількісного визначення його основних показників (В. І. Алещенко) [1]; оцінювання та прогнозування МПС особового складу (В. А. Зельницький) [3, 4]; оцінювання МПС з використанням чисельних показників, що характеризують МПС окремих військовослужбовців та військових колективів (Ю. А. Московчук) [9]; оцінювання МПС особового складу внутрішніх військ МВС України (О. О. Ілляк) [5]; оцінювання МПС особового складу ЗСУ під час виконання завдань за призначенням в особливий період (Н. М. Мась) [7]; вивчення психологічного клімату групи [інструкція з вивчення й оцінювання психологічної стійкості та готовності до перевірки морально-

психологічного забезпечення бойової готовності військ (сил), яка запропонована ГШ ЗСУ] [6] та ін.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що на сьогодні у ЗСУ немає єдиної методики оцінювання МПС особового складу військ (сил) під час бойових дій. На думку М. Й. Варія, основними недоліками подібних методик є: необхідність проведення військово-соціологічних досліджень, витрата значного часу; оцінюються лише окремі військові частини та підрозділи, а динамічність МПС вимагатиме існування спрощених методик спостереження за його змінами [2].

Визначимо, що СБД військовослужбовців НГУ суттєво відрізняється від діяльності ЗСУ і потребує врахування зазначеної специфіки у методиках оцінювання МПС [12]. Тому сьогодні назріла нагальна потреба у проведенні дослідження щодо комплексного вирішення зазначених вище проблем.

Мета статті – проаналізувати методики оцінювання морально-психологічного стану особового складу сектору безпеки і оборони України, що існують, у різних умовах виконання службових (бойових) завдань і запропонувати напрямки розроблення методики оцінювання МПС військовослужбовців та підрозділів НГУ.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що без оцінки МПС військ не можна успішно керувати соціальними процесами у повсякденній діяльності військових колективів, досягати моральної переваги перед противником, правильно вести управління бойовими діями частин і підрозділів, прогнозувати ймовірний результат виконання СБЗ.

Відомо, що бойовий потенціал військ визначається двома взаємопов'язаними чинниками: якістю і кількістю зброї та бойовими спроможностями особового складу людей, а останні вирішальною мірою залежать від його МПС [10].

Термін “морально-психологічний стан” увійшов у науку на початку 1990-х рр., та й сьогодні його використання у військовій та юридичній психології, а також психології діяльності в особливих умовах є досить актуальним [13]. У сучасних наукових працях налічується велика кількість визначень категорії “морально-психологічний стан”. Так, у різних словниках та наукових працях під морально-психологічним станом розуміється: “рівень упевненості людини або групи; дух

оптимізму” (Collins Cobuild Advanced Learner’s Dictionary); “...це, скоріше, духовна, ніж фізична категорія, це той інстинкт, який штовхає людину вперед, нехай навіть усупереч її власним бажанням” (Б. Л. Монтгомері); “...це стан розуму і духу, визначально добровільна поведінка військовослужбовця в тій чи іншій ситуації” (Н. Балчін); “це соціально обумовлена цілісна, інтегральна характеристика проявів моральної свідомості та психологічних явищ для даного моменту часу і в конкретних умовах” (О. М. Тютченко); “узагальнена характеристика змобілізованості та боєздатності людського компоненту до вирішення завдань при підготовці та веденні військових дій” (О. І. Балаян) [10] тощо.

Як вважає М. Й. Варій, МПС особового складу військового підрозділу – це цілісне, визначальне морально-психологічне явище, яке є похідним від інтегрованої єдності й взаємодії духовних, моральних, морально-психологічних, політичних, національних, соціальних, економічних, військово-службових, навчально-бойових (у воєнний час бойових), інших соціально-психологічних і психологічних чинників, котрі інтеграційно відображуються в їх соціальній психіці у вигляді певних морально-психологічних стереотипів, спрямовуючих його діяльність і поведінку [2].

На думку В. І. Алещенко, МПС особового складу – це поняття, що характеризує духовну сторону бойових можливостей військ (сил), ступінь реалізації військово-професійних, морально-політичних і психологічних потенціалів особового складу військ (сил), їх практично діюча частина [1]. Автор указує, що це відносно стійкий і обмежений часом стан змобілізованості й злагодженості особового складу військ (сил) на вирішення покладених бойових та інших задач, ступінь психологічної готовності й здатності особового складу виконати ці задачі.

Як зазначає Ю. А. Московчук, МПС особового складу – це цілісна, інтегральна сукупність політичних, духовних цінностей і позицій, потреб і інтересів, почуттів, які переважають і домінують у свідомості військовослужбовців у даний час чи протягом його певного проміжку [9]. МПС виступає узагальненою формою прояву політичної і духовної свідомості військовослужбовців, їх морально-психологічної стійкості.

І. І. Приходько з колективом авторів пропонують оцінювати морально-психологічний стан особового складу підрозділу його

психологічною готовністю і військово-професійною здатністю якісно виконати поставлене СБЗ [10].

Як бачимо, функціонально МПС військовослужбовців має дві сторони: спонукальну і виконавчу, але кожна з них може виявитися недостатньо сформованою або актуалізованою.

Розглянемо більш детально основні підходи вчених до оцінювання МПС. М. Й. Варій структурно МПС особового складу будь-якого військового підрозділу в мирний і воєнний час поділяє на п'ять рівнів: 1) здоровий; 2) задовільний; 3) критичний; 4) деструктивний; 5) нездоровий. Кожен рівень визначає ступінь: готовності особового складу вести бій, вирішувати бойові та інші військово-службові завдання, діяти відповідно до вимог статутів і Військової присяги; рішучості відстоювати національні цінності суспільства, інтереси свого народу, його свободу, територіальну цілісність і незалежність; бойової активності, непохитності та наполегливості у досягненні поставлених цілей. Виступаючи основною серцевиною духовних сил особового складу, МПС забезпечує їх відповідну спрямованість і цілісність [2].

У методиці М. Й. Варія МПС відбивається сукупність відносно стійких морально-психологічних рис особового складу військового формування, які у складній взаємодії та взаємовпливові утворюють у даний час (період) стійке морально-психологічне утворення. Він значною мірою визначає спрямованість, зміст і статико-динамічні особливості військово-соціальної групи (колективу), які виникають під впливом факторів середовища і завдань, що вирішуються. Міцність, стійкість та надійність МПС військового колективу відображує рівень морально-психологічної готовності особового складу до виконання завдань, які стоять перед ними у мирний і воєнний час. Автор пропонує оцінювати МПС особового складу з використанням сукупності певних методик. Так, методика ФІМ (функціонально-інтегративна методика оцінювання МПС особового складу військового підрозділу в мирний час) розрахована на опитування всього особового складу підрозділу або за науково обгрунтованою вибіркою. Методика ФЕМ (функціонально-експертна методика оцінювання МПС особового складу у мирний час) розрахована на опитування одного або кількох експертів, якими повинні виступати заступники командира батальйону і вище, командири рот і вище, їх заступники по роботі з особовим складом. Методика ФЕБ

(функціонально-експертна методика оцінювання МПС особового складу в бойових умовах) розрахована на одного або кількох експертів, якими повинні виступати, насамперед, командири підрозділів та їх заступники по роботі з особовим складом [2].

Методика оцінювання МПС військового підрозділу під час ведення бойових дій, яка розроблена Г. А. Давидовим, була апробована на військовослужбовцях, що брали участь у миротворчих місіях на Балканах і в Анголі [8]. За своєю структурою методика дозволяє оцінити МПС особового складу військового підрозділу під час бою і визначити рівень готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. Формула оцінки МПС, що запропонована автором, дає змогу для багаторазового виміру даної категорії. Можливе наочне відображення динаміки МПС на графіку: по горизонталі відкладається час діяльності, по вертикалі – рівень МПС військовослужбовців у відсотках. Оцінка специфічних показників МПС здійснюється на основі особистих показників МПС кожного військовослужбовця. Рівень розвитку відповідного показника оцінюється за п'ятибальною шкалою. Автор указує, що системне врахування можливих наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу та показників психологічної стійкості військ у бойових умовах може бути у разі використання методик контролю МПС, а також методик визначення психологічної стійкості особового складу та прогнозування бойових психогенних втрат [8].

За методикою оцінювання МПС військового підрозділу, що запропонована В. А. Зельницьким, розраховуються інтегральний показник, який характеризує ступінь задоволеності особового складу підрозділу зовнішніми і внутрішніми умовами життєдіяльності, та рівень індивідуальної і групової (колективної) готовності до діяльності за штатним призначенням у звичайних та екстремальних умовах на даний час й у даній конкретній обстановці [4]. Автором розроблено структуру МПС, зміст якої складається з п'яти блоків, зокрема:

- задоволеність внутрішніми умовами життєдіяльності;
- задоволеність зовнішніми умовами життєдіяльності;
- особистісна готовність до виконання службових обов'язків;
- колективна готовність до виконання службових обов'язків;
- прогнозування.

У запропонованій структурі МПС

В. А. Зельницький головну увагу приділяє останньому блоку – прогнозуванню. Визначаючи *прогноз* як знання про можливі стани об'єкта, що вивчається, і знання про закони розвитку чи тенденції майбутнього стану об'єкта, автор виділяє два його види: поточний і короткостроковий [3]. Поточний прогноз розраховується, коли не очікується суттєвих змін у МПС, що прогнозується, а існують лише окремі кількісні оцінки. Цей вид прогнозу в мирних умовах охоплює період протягом місяця. У бойових умовах безпосереднє прогнозування здійснюється перед майбутнім боєм (операцією), однак тут можуть передбачатися й деякі якісні зміни. Важливу роль у прогнозуванні МПС відіграють короткострокові прогнози: у мирних умовах вони плануються на кілька місяців, на період навчання, навчальний рік. У бойових умовах короткострокове прогнозування охоплює за часом такий же період, що містить у собі кілька боїв, операцій і передбачає кількісно-якісні зміни у МПС військовослужбовців.

Під час організації прогнозування В. А. Зельницький пропонує враховувати низку чинників [3]. По-перше, в основу прогнозування МПС покладено ймовірнісний підхід, тому офіцер повинен дати кілька альтернатив розвитку подій і оцінити ймовірність кожної з них у межах будь-яких стійких, визначаючих тенденцій (тобто у кожному прогнозі залишається певна зона невизначеності). По-друге, прогнози розвитку МПС особового складу не дають готових рішень, їх головне призначення полягає в тому, щоб підготувати аналітично вивірену й апробовану інформацію, необхідну для прийняття рішення. Тому однією зі складних проблем є питання надійності та достовірності прогнозів, що розробляються. По-третє, для якісного прогнозування МПС військовослужбовців і військових підрозділів необхідні підготовлені кадри, що мають логічне мислення та знання об'єктивних закономірностей динаміки МПС.

У прогнозуванні МПС військового підрозділу В. А. Зельницький широко використовує різноманітні логічні та математичні методи. Однак конкретного опитувальника визначення оцінки МПС військового підрозділу автор не пропонує. Для винесення судження про ймовірність МПС у майбутньому, про умови та строки його наставання, про послідовність його розвитку В. А. Зельницький пропонує використовувати

метод експертних оцінок, що ґрунтуються на оціночних даних групи спеціалістів у тій чи іншій галузі діяльності, а також методи анкетування, опитування, екстраполяції та моделювання.

Отже, прогнозування МПС військового підрозділу відповідно до методики В. А. Зельницького дозволяє вдосконалювати управління, розвивати свідомість і соціальну активність військовослужбовців. Вибір методів прогнозування МПС має бути диференційованим залежно від характеру, змісту, обсягу, цілей, задач і глибини (інтервалу, періоду прогнозування).

На думку Ю. А. Московчука, МПС є однією з найважливіших складових частин бойової та мобілізаційної готовності, який є сукупністю соціально-психологічних факторів, що впливають на особовий склад і визначають його потенційну спроможність виконувати ті чи інші завдання на конкретно визначений проміжок часу [9]. За своєю сутністю оцінка МПС є сукупністю багатьох факторів, які по-різному впливають на соціально-психологічні явища у військовому підрозділі. Тому в методиці оцінювання МПС, що запропонована Ю. А. Московчуком, закладено принцип, за яким кожен фактор має свій коефіцієнт значущості щодо рівня його впливу на особовий склад. Розрахунки таких коефіцієнтів за кожним фактором зроблені на основі їх ранжирування експертами, кореляційного аналізу та перевірки на валідність і надійність.

Автор пропонує розраховувати рівень МПС за певними формулами (100-бальна шкала) у мирний час та під час бойових дій. В інтерпретації отриманих показників використовується трирівнева система оцінки МПС: а) оптимальний – від 70 до 100 балів; б) понижений – від 55 до 69,9; в) нездоровий – від 0 до 54,9.

Оптимальний МПС характеризується вірою особового складу в кінцевий успіх, у свою готовність виконувати службові обов'язки в екстремальних умовах, у своїх командирів, бойову техніку, у самих себе. У підрозділах панує здоровий соціально-психологічний клімат. Швидкість перебігу психічних процесів і фізіологічний стан особового складу дають змогу в обмежений час приймати оптимальні рішення і якісно діяти для виконання завдань.

Понижений МПС – військовослужбовці не мобілізовані на виконання поставлених завдань, у них знижене відчуття особистої

відповідальності за кінцевий результат. Переважає високий рівень тривожності та бракує відчуття особистої вини за можливу невдачу. Особовий склад недостатньо підготовлений у професійному, тактико-спеціальному відношенні, особливо до дій уночі й у бойових умовах. Іноді військовослужбовці проявляють самовпевненість у виконанні майбутніх завдань, не уявляючи можливі реальні труднощі під час їх виконання. У підрозділі відчуваються роздратованість, відсутність згуртованості, доцільність дій командирів береться під сумнів.

Нездоровий МПС – військовослужбовці перебувають на межі своїх психофізичних можливостей або в стані розпачу. Подекуди спостерігається шоківий стан, іноді простежується повне небажання виконувати службові обов'язки і не розуміння їх доцільності. Керівники не мають авторитету і довіри в особового складу [9].

В. І. Алешенко запропонував методику оцінювання МПС особового складу військ (сил) на підставі кількісного визначення його основних складових: військово-професійного, морально-політичного та психологічного компонентів [1]. Вона є корисною у процесі оперативно-тактичних розрахунків з метою визначення якісних показників, що разом із кількісними показниками необхідні для прийняття рішення, планування операції та управління військами (силами) під час воєнних дій. Запропонована автором методика базується на експертних оцінках спеціалістів морально-психологічного забезпечення органів військового управління різних рівнів на підставі зібраної відповідної інформації стосовно життєдіяльності своїх військ (сил) та противника.

Військово-професійний компонент МПС характеризує військово-професійну готовність особового складу як визначений ступінь реалізації бойової майстерності, налаштованості військовослужбовців на конкретні бойові завдання, засоби і способи їх вирішення, умови виконання. Морально-політичний компонент МПС визначає морально-політичну готовність особового складу, особливості його реагування на різноманітні моральні та політичні факти, події, обставини, правові акти, готовність діяти відповідно до тих або інших моральних і політичних цінностей, виборювати їх. Психологічний компонент МПС характеризує психологічну готовність особового складу вирішувати відповідні бойові або військово-професійні задачі. Наведені вище компоненти

МПС складаються з групи показників відповідного компонента [1].

З березня 2014 р. і дотепер військовослужбовці ЗСУ та НГУ беруть безпосередню участь у бойових діях на сході України. Тому гостро виникло питання оцінки МПС особового складу та підрозділів сил безпеки і оборони України. Н. М. Мась запропонувала методику оцінювання МПС особового складу ЗСУ в особливий період, у якій МПС військовослужбовців оцінюється за певними шкалами, якість яких визначається психологічними методами за результатами оцінки різних груп показників МПС двома категоріями експертів: прямими командирами підрозділу та іншими фахівцями, залученими до оцінювання МПС військового підрозділу [7]. Перевага запропонованої методики перед іншими полягає у визначенні параметрів МПС, які можуть бути відображені офіцерами досить об'єктивно. При цьому дані параметри диференційовані для різного роду категорій осіб, які здійснюють перевірку, що дозволяє не лише отримати достовірну інформацію стосовно МПС військового підрозділу, але й визначити найбільш ефективні напрямки, засоби і методи його формування. Наведена методика також дозволяє визначити рівень підготовки і ступінь відповідальності за визначення оцінки МПС самих посадових осіб, залучених до цієї роботи.

МПС особового складу під час виконання завдань за призначенням в умовах особливого періоду розраховуються за певною формулою, запропонованою автором [7]. В інтерпретаціях отриманих показників використовується чотирирівнева система оцінки МПС: оптимальний – від 4 до 5; знижений – від 3 до 4; недостатній – від 2 до 3; незадовільний – від 0 до 2. Кожен із рівнів характеризується певною модальністю і представляє різні якісні стани психіки військовослужбовців, їхньої налаштованості та здатності виконувати завдання за призначенням в умовах особливого періоду, а також особливостями морально-психологічного клімату військових колективів.

Якісна характеристика кожного із зазначених рівнів МПС особового складу під час виконання завдань за призначенням практично збігається з характеристикою, яка подана у методиці оцінювання МПС, що розроблена Ю. А. Московчуком [9]. Так, *оптимальний рівень* МПС характеризується вірою особового складу в кінцевий успіх, у свою готовність виконувати службові обов'язки в екстремальних умовах, у своїх командирів, у бойову техніку, у самих себе. У

підрозділах панує здоровий соціально-психологічний клімат. Швидкість перебігу психічних процесів і фізіологічний стан особового складу дає можливість в обмежений час приймати оптимальні рішення й якісно діяти щодо їх виконання.

Знижений рівень МПС характеризується високим рівнем мотивації особового складу до виконання службових обов'язків в екстремальних умовах, розумінням свого громадянського обов'язку, підтримкою політики держави і рішень керівництва держави та збройних сил, проте неспроможністю виконувати завдання за призначенням через низький рівень військово-професійної підготовленості. Зазначений рівень був виокремлений як більш високий у порівнянні з недостатнім рівнем МПС через те, що елемент мотиваційної готовності має більший вагомий коефіцієнт у загальній системі оцінки МПС особового складу.

Недостатній рівень МПС – військовослужбовці не мобілізовані на виконання поставлених завдань, у них понижене відчуття особистої відповідальності за кінцевий результат. Переважає високий рівень тривожності та бракує відчуттів особистої вини за можливу невдачу. Особовий склад недостатньо підготовлений у професійному, тактико-спеціальному відношеннях, особливо до дій уночі й у бойових умовах. Іноді військовослужбовці проявляють самовпевненість до виконання майбутніх завдань, не уявляючи можливі реальні труднощі під час їхнього виконання. У підрозділі відчувається роздратованість, бракує згуртованості. Доцільність дій командирів береться під сумнів.

Незадовільний рівень МПС – військовослужбовці перебувають на межі своїх психофізичних можливостей або в стані відчаю, подекуди спостерігається шоківий стан, іноді простежується повне небажання виконувати службові обов'язки і не розуміння їхньої доцільності. Керівники не мають авторитету і довіри серед особового складу.

Для оцінювання МПС особового складу внутрішніх військ МВС України О. О. Іллюком було розроблено “Методику оцінювання морально-психологічного стану особового складу” [5]. Остання включає науково-теоретичне обґрунтування сутності та змісту морального духу та МПС, критерії, математичний апарат, алгоритм роботи посадових осіб щодо його оцінювання. Автор вважає, що МПС особового складу – це

сукупність душевних переживань, які генеруються на чуттєвому рівні психіки людини при взаємодії з об'єктивною дійсністю та усвідомленні особистісних якостей і через систему психологічного захисту активно впливають на психічне здоров'я військовослужбовців та проявляються у моральній діяльності. Складниками МПС особового складу є: демографічний, особистісний, службовий, моральний, природно-кліматичний [5]. Дослідження рівня МПС особового складу передбачає опитування військовослужбовців, опрацювання бланків респондентів, використання 100-бальної системи та чотирирівневої градації, інтерпретацію отриманих показників. Залежно від отриманих показників, на думку автора, рівень МПС (РМПС) особового складу частин і підрозділів класифікується як “високий”, “середній”, “низький”, “загрозливий”. Так, якщо виявлено “високий” РМПС, то особовий склад до виконання СБЗ готовий повністю, доцільно залучати на головних напрямках дій і у визначальних елементах бойового порядку. “Середній” РМПС – особовий склад до виконання СБЗ готовий обмежено, доцільно залучати на другорядних напрямках дій і у відповідних елементах бойового порядку. “Низький” РМПС – особовий склад до виконання СБЗ не готовий, доцільно залучати на допоміжних напрямках дій і в аналогічних елементах бойового порядку. “Загрозливий” РМПС – особовий склад деморалізований, залучати до виконання СБЗ не рекомендується [5].

Проведений аналіз закордонних наукових досліджень засвідчив, що на сьогодні зарубіжні фахівці приділяють значну увагу психологічному супроводу виконання СБЗ військовослужбовцями в екстремальних (бойових) умовах. Однак підходів до оцінювання МПС особового складу в зарубіжній літературі нами не виявлено.

Висновки

На сьогодні у формуваннях сил безпеки і оборони України існує змістовне науково обґрунтоване теоретико-методологічне підґрунтя, яке у цілому дозволяє оцінювати МПС військовослужбовців і військових колективів, що, безумовно, відіграє суттєву роль у зміцненні боєздатності й боєготовності армії.

Разом з тим відзначимо, що у ЗСУ та НГУ немає жодної методики оцінювання МПС особового складу та військових підрозділів, які

визначені нормативно-правовими документами. Тому є нагальна потреба у розробленні та впровадженні такої методики у практичну діяльність військ.

Структурними компонентами методики оцінювання МПС особового складу та підрозділів НГУ, на нашу думку, мають бути: оцінка індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців, рівні їх мотивації та психологічної готовності до виконання поставлених СБЗ; рівень впливу суспільно-політичної обстановки на МПС особового складу (групові порушення громадського порядку, масові заворушення, надзвичайний стан, особливий період, бойові дії тощо); рівень довіри особового складу до командування підрозділу, військової частини та їх впливу на виконання поставлених завдань; стан матеріально-технічного забезпечення; рівень професійної готовності до виконання конкретного СБЗ; прогнозування виникнення негативних психічних реакцій і станів в особового складу під час виконання СБЗ в екстремальних умовах; рівень виникнення психогенних втрат під час виконання СБЗ; рівень спроможності органів військового управління для вжиття невідкладних заходів щодо поліпшення, зміцнення і стабілізації МПС особового складу та військових колективів.

Список використаних джерел

1. Алешенко, В. І. Морально-психологічне забезпечення застосування військ (сил) : становлення та сутність [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. І. Алешенко. – Київ : НАОУ, 1999. – 56 с.

2. Варій, М. Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні [Текст] : монографія / М. Й. Варій ; відп. ред. Л. В. Сохань, Л. Ф. Бурлачук. – Львів : ВВП ДУ “ЛП”, 1996. – 311 с.

3. Зельницький, В. А. Прогнозування морально-психологічного стану особового складу частин і підрозділів [Текст] / В. А. Зельницький // Збірник наукових праць Київського військового гуманітарного інституту. – Київ : КВГІ, 1998. – Вип. 3 (9). – С. 34–38.

4. Зельницький, В. А. Структура морально-психологічного стану військового підрозділу [Текст] / В. А. Зельницький // Збірник наукових праць Київського військового

гуманітарного інституту. – Київ : КВГІ, 1997. – Вип. 1 (6). – С. 27–32.

5. Ілляк, О. О. Людський фактор військових формувань: зміст, оцінювання та прогнозування [Текст] : монографія / О. О. Ілляк. – Харків : Акад. ВВ МВС України, 2012. – 252 с.

6. Морально-психологічний стан військового підрозділу: оцінка та прогнозування [Текст] : навч. посіб. / П. П. Криворучко, О. Ф. Хміляр, Р. А. Шпак, С. В. Василенко. – Київ : Молода нація, 2005. – 63 с.

7. Мась, Н. М. Методика оцінки морально-психологічного стану особового складу ЗСУ в особливий період [Текст] / Н. М. Мась // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Військово-спеціальні науки. – 2017. – Вип. 2 (37). – С. 31–34.

8. Методологические и методические вопросы оценки и прогнозирования морального духа армии, политико-морального состояния войск [Текст]. – Москва : ВПА, 1988. – С. 26–40.

9. Московчук, Ю. А. Методика оцінки морально-психологічного стану частин і підрозділів Збройних Сил України [Текст] / Ю. А. Московчук. – Вінниця : ВПСУ, 1997. – 23 с.

10. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст] : підручник / І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін. ; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. – 2-ге вид. – Харків : НАНГУ, 2016. – 334 с.

11. Приходько, І. І. Психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції [Текст] / І. І. Приходько // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Військово-спеціальні науки. – 2015. – № 2 (33). – С. 35–39.

12. Психологія екстремальної діяльності [Текст] : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. ; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. – Харків : НАНГУ, 2016. – 571 с.

13. Цільмак, О. М. Стабілізація морально-психологічного стану працівників спеціальних підрозділів ОВС – це запорука ефективності здійснення ними службово-бойової діяльності [Текст] / О. М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – С. 20–21.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2018 р.

УДК 159.923.32

І. І. Приходько, С. А. Волошко, К. Ю. Гунбін

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Проведен анализ существующих методик оценки морально-психологического состояния военнослужащих сил сектора безопасности и обороны Украины в различных условиях выполнения служебных (боевых) задач. Доказано, что существуют разные подходы к определению категориального аппарата морально-психологического состояния личного состава и расхождению в его оценивании. Рассмотрена возможность прогнозирования морально-психологического состояния военнослужащих Национальной гвардии Украины.

Ключевые слова: морально-психологическое состояние, оценивание, служебная (боевая) деятельность, военнослужащие.

UDC 159.923.32

I. I. Prykhodko, S. A. Voloshko, K. Yu. Hunbin

EVALUATION OF THE MORAL-PSYCHOLOGICAL STATUS OF THE MILITARY SERVICE OF THE NATIONAL GUARDS OF UKRAINE: THE THEORETICAL ASPECT

Service-combat activities of military men of the National Guard of Ukraine is connected with the fulfillment of tasks of increased danger and complexity, it occurs mainly in complex, extreme and emergency situations. However, due to the influence of professional stress, physical and mental stress, chronic fatigue, irregular working hours, servicemen often are in a low moral and psychological state, reduces or excludes the effectiveness of the solution of their combat tasks. A stable positive moral and psychological state of servicemen is the key to the success of the performance of combat-combat activities. Therefore, the purpose of the article is to analyze the existing methods for assessing the moral and psychological state of servicemen of the security forces and defense of Ukraine in various conditions of performing service (combat) tasks. The analysis showed that at the present stage of reforming the armed formations of Ukraine, both the Armed Forces and the National Guard of Ukraine, a number of differences in the understanding of certain provisions of this theoretical framework and the real relation to the phenomenon of the "moral and psychological state" are revealed. The choice of methods for predicting the moral and psychological state must be differentiated depending on the nature, content, volume, purpose, tasks and depth, interval, and forecasting period.

Similar conditions for the implementation of the service-combat activities are characterized by a negative impact on the human psyche of a wide range of adverse, discomfortable and threatening factors that form a high level of professional stress. Consequently, the servicemen the National Guard of Ukraine performing service-combat activities are exposed not only to the physical threat (personal health, life), but also to the significant risk of stress, neuropsychiatric disorders and mental disadaptation. The latter are often the direct cause of disruptions in professional activity, loss or significant decline in performance, interpersonal conflicts, violations of discipline, alcohol abuse and other negative phenomenon.

Thus, a stable positive moral and psychological state of servicemen is a guarantee of the success of service-combat activities implementation. Consequently, the assessment of the moral and psychological state of the personnel of the National Guard of Ukraine during the performance of the service-combat activities in complicated or extreme conditions is relevant.

Keywords: moral and psychological state, performance of service (combat) tasks.

Приходько Ігор Іванович – доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Волошко Сергій Анатолійович – заступник начальника факультету по роботі з особовим складом Національної академії Національної гвардії України

Гунбін Костянтин Юрійович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України